

ایینه پژوهش

سال سی و پنجم، شماره پنجم
آذر دی ماه ۱۴۰۳
ISSN:1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب شناسی و
اطلاع رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۰۹

۲۰۹

دوماهنامه
آینه پژوهش

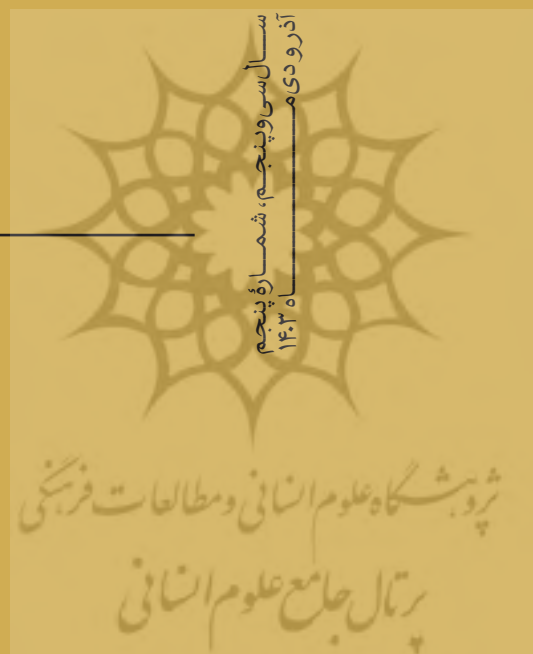
Ayeneh-ye- Pazhoohesh

Vol.35, No.5 Dec 2024 - Jan 2025

A bi-monthly journal exclusively
review & information dissemination

209

dedicated to book critique, book
in the field of Islamic culture

چاپ نوشت (۱۶) | نسخه شناسی مصاحف قرآنی (۲۱) | کرامات و احوالات
غریبه | امکان سنجی استفاده نفسییر عیاشی از کتاب القراءات سیاری |
سفرنامه های به زبان اردو درباره ایران | آینه های شکسته (۶) | چند اطلاع
تراثی درباره حیات علمی عالم و ادیب امامی | اشعار تازه یاب از شاعران
دوره قاجار با استناد به نشریات آن عصر (۲) | برهان المسلمین | پیک
معتمد | نامه ای از محقق طوسی و بحثی لغوی درباره یک عبارت |
خراسانیات (۲) | یادداشت های لغوی و ادبی (۲) | نقد تصحیح دیوان امیر
عارف چلبی | طومار (۸) | تکملة اللطائف و نزهة الطرائف (متنی فارسی از
سده ۵ ق) | گشت و گذاری در «میراث ادیبان شیعه» | طلوع و غروب یک
نشریه | نگاهی انتقادی به کتاب الفصوص فی علم النحو و تطبیق
قواعد علی النصوص | **نکته، حاشیه، یادداشت**

پیوست آینه پژوهش | سبک کار مورخان حرفه ای در تاریخ نگاری اسلامی پیش از عصر تألیف

مجدد جلیسه | مرتضی کریمی نیا |
رسول جعفریان | امیرحسین
خوردوش | ایلا عبیدی | حیدر
عیوضی | رسول جزینی | زقیه
فراهانی | امیرحسین آقامحمدی |
سیدمحمدحسین | میرفخرزایی |
امیدحسین نژاد | آریا طیب زاده |
میلاد بیگلر | سیدعلی
میرافقلسی | علی زاد | بهروز
ایمانی | پرینسا سنجابی |
مردم شیرازی | جواد آسہ | علیرضا
خرابیسی | آریا طیب زاده |
سپهر رمضانپور | اصغرانی

پرتال
دوماهنامه
آینه پژوهش

Jap.isca.ac.ir

میلا د بیگدلو

| ۳۶۳-۳۷۳ |

۳۶۳

آینه پژوهش | ۲۰۹
سال ۳۵ | شماره ۵
آذر و دی ۱۴۰۳

چکیده: در شماره دهم «نوشتگان»، نخست به وجود دو صورت ناشناخته از شناسه‌های فارسی در نوشته‌های کهن اشاره کرده‌ایم. در ادامه، در تکمیل بحث نگارنده درباره بازمانده‌های ka فارسی میانه در فارسی نو، به چند شاهد دیگر از آن در فارسی اشاره شده و سعی شده تا «کذ» ترجمه. تفسیر ششگوشی به صورتی درست توجیه شود. بخش سوم درباره لغتی در ترجمه فارسی کهن اسفار خمسه به خط عبری و تصحیح نظری است که پیش‌تر درباره این لغت داده‌اند. در بخش پایانی، به یک نشانه خطی در اسناد مالی کهن فارسی پرداخته و شاهدهی را از توصیف نشانه‌ای مشابه در بیته کهن ارائه کرده‌ایم.

کلیدواژه‌ها: شناسه‌های فارسی، ka فارسی میانه، اسفار خمسه لندن، مورزاد، شیانی.

Neveštēgān (10)
Milad Bigdeloo

Abstract: In the tenth issue of “Neveštēgān”, we first point to the presence of two previously unknown forms of Persian verbal endings in early texts. We then expand on the author’s discussion of Middle Persian *ka* remnants in New Persian by presenting additional examples and providing a correct explanation for the phrase “*kaδ*” in the *Sunqušt translation-commentary*. The third section examines a term from The Judaco-Persian London Pentateuch, correcting a previous interpretation of this word. In the final section, we discuss a graphic symbol in ancient Persian financial documents and provide evidence for the description of a similar symbol in an early verse.

Keywords: Persian verbal endings, Middle Persian *ka*, London Pentateuch, mwrz’ d, Šiyānī.

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲۸. دو صورت ناشناخته از شناسه‌های فارسی

شناسه‌های فارسی، جز در صورت‌های معمولشان، در برخی نوشته‌های قدیم به اشکالی پدیدار شده‌اند که کم‌تر شناخته شده‌است. شمار بسیاری از این اشکال نامعمول را صادقی و حاجی سیدآقایی کوشیده‌اند تا در مقاله‌ای (۱۳۹۰) گرد آورند و توضیح دهند. ما در این شماره و در شماره‌های بعد، به برخی اشکال ناشناخته دیگر شناسه‌ها اشاره و شواهدی از آن‌ها نقل می‌کنیم که در مقاله مذکور و، تا آنجا که نگارنده می‌داند، در پژوهش‌های دیگر به وجودشان اشاره‌ای نشده‌است.

یکی از این اشکال مربوط است به شناسه سوم شخص مفرد زمان گذشته. در کهن‌ترین ترجمه تاریخ‌دار اسفار خمسه به فارسی در خط عبری، با تاریخ کتابت ۷۱۸ هجری و محفوظ در موزه بریتانیا (چاپ Paper, 1972)، این شناسه در برخی موارد به صورت yt- بلوچی و تاجیکی -but- در t. - سنج به کار رفته‌است، از جمله در:

וגופת קין בהבל בראדר אוי ובוד דר בודן אישאן דר [ד]שת ואנדישית קין
 בר הבל בראדר אוי ובר کاست קין בקצד הבל בראדר אוי ובכوشת אוי רא
 (سفر تکوین ۴: ۸؛ متن در Paper, 1972, p. 2, lines 13-14).

= wgwpt qyn bhbl br'dr 'wy wbwd dr bwdn 'yš'n dr [d]št w'ndyšyt qyn br
 hbl br'dr 'wy wbr k'st qyn bqsd hbl br'dr 'wy wkwšt 'wy r'.

= وگفت قابیل به هابیل، برادر اوی. و بود در بودن ایشان در دشت، و اندیشیت
 قابیل بر هابیل، برادر اوی، [= و هنگامی که در دشت بودند، واقع شد و قابیل علیه
 هابیل اندیشید] و برخاست قابیل به قصد هابیل، برادر اوی، و بکشت اوی را.

در زمان حال، «ت» نیز در قرآن مترجم شماره ۲۰۶۶ کتابخانه آستان قدس (نک. تصویر
 پایان این بخش)، که در کنار شکل معمول «د» به کار رفته‌است:

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا

هراینه پروردگار تو فراخ می‌کند روزی را مرانرا که می‌خواهد و تنک [= تنگ]
 می‌کند هراینه وی بود ببندکان خود اکاه بینا.

همچنین «گشایت» برابر «یکشُف» در قرآن مترجم شماره ۷۰۴ آستان قدس (به نقل از فرهنگنامه قرآنی، ۱۳۷۲، ج ۴، ص ۱۸۷۷).

و در یک کتاب کهن فارسی در فقه (دست‌نوشت شماره ۱۶۶):

طعام مخورید از انجا که برتر است از آنجا خورید از کِرَانَهَا که فرودتر است کی برکه انجا فرود آید که برتر است و از انجا مبیمایید که برتر است از فرودتر بیماییت که برکه انجا فرود آیت که برتر است^۱. (ص ۱۱ الف)

۳۶۶

آینه پژوهش | ۲۰۹

سال | ۳۵ شماره ۵

آرد دی ۱۴۰۳

۱. ترجمه «... فان البركة تنزل من فوقه» (سمرقندی، دست‌نوشت شماره 8348 Or، ص ۴۳ الف).

منابع

سمرقندی، ابواللیث. بستان العارفين. دست‌نوشته شماره Or. 8348. کتابخانه دانشگاه لیدن.
صادقی، علی‌اشرف، و حاجی‌سیدآقایی، اکرم‌السادات (۱۳۹۰). بعضی شکل‌های ناشناخته شناسه‌ها در فارسی قدیم. دستور (ویژه‌نامه نامه فرهنگستان)، ۷، ۳-۵۷.
فرهنگنامه قرآنی: فرهنگ برابره‌های فارسی قرآن بر اساس ۱۴۲ نسخه خطی کهن محفوظ در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی (۱۳۷۲). با نظارت محمدجعفر یاحقی. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
قرآن مترجم. دست‌نوشته شماره ۲۰۶۶. کتابخانه آستان قدس رضوی.
کتاب فارسی در فقه. کتابت ۵۰۴ ق. دست‌نوشته شماره ۱۶۶. کتابخانه کمانکش.

Paper, H. H. (1972). *A Judeo-Persian Pentateuch: The Text of the Oldest Judeo-Persian Pentateuch Translation British Museum Ms. Or. 5446*. Jerusalem: Ben-Zvi Institute.

۳۶۷

آینه پژوهش | ۲۰۹
سال ۳۵ | شماره ۵
آذر دی ۱۴۰۳

۲۹. باز هم درباره ka و بقایای آن

یکی از عناصر زبان فارسی میانه که پیش‌تر پنداشته می‌شد به فارسی نو نرسیده است ka «زمانی که؛ اگر» است. نگارنده در در ضمن مقاله «فارسی میانه یا نو» (بیگدلو، ۱۴۰۲ [۱۴۰۳]، «پیوست» از صص ۲۱-۲۳) شواهدی نقل کرده است که نشان می‌دهد ka در نوشته‌های مختلف از گونه‌ها و گویش‌های قدیم به صورت‌های مختلف بازمانده است. در این جا، شواهد و توضیحاتی در تکمیل آن نوشته می‌افزاییم.

یکی از صورت‌های نادر ka، آنگونه که نگارنده در مقاله مذکور بدان اشاره شده، k̄ā، با ā، در ترجمه-تفسیری کهن از کتاب ارمیا از عبری به فارسی در خط عبری است. می‌افزاییم که ka به همین صورت در بخش دوم כַּאֲשֶׁר (= k'šg') «کاشکی» در یکی از ترجمه‌های متأخر کتاب مقدس، برابر לָא עִבְרִי (= «لَو» عربی)، نیز دیده می‌شود:

וגוֹפֹת לְבִן חֵלָא כַּאֲשֶׁר בְּאוֹן סוֹכְנָאן תּוּ.

(سفر آفرینش ۳۰: ۳۴؛ متن از Paper, 1972, p. 237)

wgwft lbn hl' k'sg' b'sd šwn swxn'n tw.

= و گفت لابان: «حلا! کاشگا باشد چون سخنان تو.»

توضیح دو نکته درباره صورت 'k'sg' لازم است. نخست این که در این متن، به جای صورت 'k'sk' به کاف، 'k'sg' آمده است به گاف، و این نماینده تحوّل k به gy واکدار است به سبب مجاورت s. از میان شواهد این تحوّل در متن های قدیم در این جا به «شگافتن» به جای «شکافتن» در ترجمه-تفسیر شنقشی (۲۵۳۵ [۱۳۵۵]، ص ۱۱۴) اشاره می توان کرد. دیگر این که حرف الف عبری (כ) در پایان کلمات می تواند هم نماینده ay کوتاه و هم ay بلند باشد؛ پس כגשג (= 'k'sg') ممکن است نماینده تلفظ kāšga یا kāšgā باشد. از آن جا که در دست نوشت این ترجمه فارسی-یهودی (که כגשג از آن نقل شد)، aهای قدیم پایانی با حرف ה (= h) نشان داده شده، احتمال دارد که تلفظ محتمل kāšgā با ā باشد؛ این احتمال را جز kā در ترجمه-تفسیر ارمیا یک صورت دیگر نیز تقویت می کند و آن «کاشکا» در کتاب مشهور به هزار حکایت صوفیان (۱۳۸۹) است: «کاشکا خدای تعالی او را زنده کردی تا من حال وی پرسیدم» (ج ۱، ص ۳۰۷).

یکی از صورت های دیگر ka (خود از صورتی قدیم تر که δ داشته است؛ سنج. kaḏa اوستایی و 'kδ'ی سغدی و kd پارتی) در در فارسی نو «کذ» است در ترجمه-تفسیر شنقشی (و پیش تر بدان اشاره کرده ایم): «کذ خواهد بودن این وعده کما را می کند؟»

ممکن است در نظر نخست چنین نماید که «ذ»ی «کذ» ترجمه-تفسیر شنقشی بازمانده مستقیم δی قدیم تر است؛ اما احتمالاً چنین نیست. در این ترجمه-تفسیر، «ذ»هایی هست که از سخت شدگی ثانوی y حاصل شده است؛ برای نمونه (شواهد را از مقاله یاحقی، ۱۳۴۷، ص ۲۶ نقل می کنیم): «بستازند» (در «دوست دارند کی ایشان را بستازند بدانچ نکرده اند.») به جای «بستایند» از -stāvaya*؛ «ناشاذست» (در «او نه گیرد برخی از ما برخی را خداوندان بدون خدای که فرمان شان برند بناشاذست.») به جای «ناشایست» از -xšāya*؛ و «آیی» (در «جانت برخواهم داشت از پس آنک از آسمان فروآدی.») به جای «آیی» از -āya*؛ پس، به نظر می رسد که «کذ» ترجمه-تفسیر شنقشی حاصل تحوّل معکوس بوده است: δ در صورت قدیم تر نرم و به y بدل شده (= گی)، و بعد طی سخت شدگی این y به δ بدل شده و «کذ» حاصل شده است که به ظاهر δی آن اصلی است، اما چنانکه سعی کردیم نشان دهیم، چنین نیست.

سرانجام درباره صورت «گه»، که پیش تر گفته شد در بازمانده های زبان قدیم آذربایجان هست، می افزاییم که همین صورت در اشعار شیرازی قدیم نیز دیده می شود (نک. صادقی، ۱۳۹۱، صص ۱۴-۱۵).

منابع

- بیگدلو، میلاد (۱۴۰۲) [انتشار: ۱۴۰۳]. فارسی میانه یا نو؟ ردیابی یک ساخت فارسی میانه در فارسی نو. آینه میراث، ۲۱(۲)، ۳۳-۷.
- ترجمه-تفسیر شنقشی: گزاره‌ای از بخشی از قرآن کریم (تفسیر شنقشی) (۱۳۵۵). تصحیح محمدجعفر یاحقی. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- صادقی، علی اشرف (۱۳۹۱). ابیات شیرازی سعدی در مثلثات. زبان‌ها و گویش‌های ایرانی (ویژه‌نامه‌نامه فرهنگستان)، ۱۱(۱)، ۳۷-۵.
- هزار حکایت صوفیان: از مؤلفی ناشناخته، بر اساس دستنویس کهن ۶۷۳ هـ. ق. (۱۳۸۹). تصحیح حامد خاتمی‌پور. تهران: سخن.
- یاحقی، محمدجعفر (۱۳۴۷). ابدال در ترجمه یک قرآن خطی کم‌نظیر. نامه آستان قدس، ۳۳-۳۴، ۳۴-۲۰.

۳۶۹

آینه پژوهش | ۲۰۹
سال ۳۵ | شماره ۵
آذر و دی ۱۴۰۳

Paper, H. H. (1972). Another Judeo-Persian Pentateuch Translation: MS HUC 2193. *Hebrew Union College Annual*, 43, 207-251.

۳۰. مورزاد؟: درباره لغتی در ترجمه اسفار خمسه لندن

در تصحیحی که حاجی حسینی (Hadji Hosseini, 2016) از برخی آیات متن کهن‌ترین ترجمه تاریخ‌دار اسفار خمسه به خط عبری، با تاریخ کتابت ۷۱۸ ق و محفوظ در موزه بریتانیا، کرده و خط متن را از خط عبری به فارسی-عربی برگردانده، آیه ۴۵ از فصل ۲۷ کتاب تکوین (در ص ۲۵ نوشته او) به این صورت نقل شده است:

تا بازگشتن خیشم برادر تو از تو و فراموش کوند ازمر آنچ کردی ابازوی و کس فریستم و براینم تورا ازانجا چیرا مورزاده باشم هنیز هر دوپان اشما را روز یکی.

صورت «مورزاده» را هم او (در پانویس) با تردید برابر «مهرزده» دانسته است.

این آیه در چاپ کامل پیپر از این ترجمه به خط اصل (Paper, 1972) به این صورت است:

תא באזגשתן כישם בראדר תו אז תו ופראמשו כונד אזמר אנץ כרדי אבאזוי
 וכס פריסתם ובראינם תורא אזאנגא צירא מורזאדה באשם הניו הר דויאן
 אשמא רא

רוז יכי

(متن از Paper, 1972, p. 32, lines 10-12).

= t' b'zɡštñ kyšm br'dr tw 'z tw wpr'mšw kwnd 'zmr 'nš krdy 'b'zwy wks
 prystm wbr'ynm twr 'z'ng' syr' mwrz'dh b'sm hnzy hr dwy'n 'šm' r'
 = تا بازگشتن خشم برادر تو از تو، و فراموش کند ازمر آنچه کردی ابازوی [= با اوی].
 و کس فرستم و براینم [= بگیرم] ترا از آنجا. چرا mwrz'dh باشم هنیز [= نیز] هر
 دویان اشما [= هر دوی شما] را؟

پیپر نیز دربارهٔ מורזאדה (= mwrz'dh) توضیحی نداده است.

جز در آیهٔ پیشین، در آیهٔ ۳۸ از فصل ۳۱ تکوین در همین ترجمه باز به این صورت
 برمی خوریم:

אין פ סאל מן אבאז תו מישאן תו ובוזאן תו נה מורזאדה שודנד ונר מישאן
 גוספנדאן תו נכوردמ דומ רחלימ מאתימ
 (متن از Paper, 1972, pp. 39-40).

= 'yn 20 s'l mn 'b'z tw myš'n tw wbwz'n tw nh mwrz'dh šwdnd wnr myš'n
 gwspnd'n tw nkwrđm.
 = این ۲۰ سال من اباز [= با] تو [بوده‌ام]؛ میشان تو و بُزان تونه mwrz'dh شدند، و
 نر میشان گوسپندان تو نخوردم.

لغت مورد نظر در آیهٔ نخست ترجمهٔ אַנְיָלָה عبری است از ستاک אַקוֹל (= šakol) در
 معنای «محرور شدن؛ بی‌فرزند شدن». در آیهٔ دوم نیز، «نه mwrz'dh شدند» در ترجمهٔ
 אַנְיָלָה آمده است که خود تصریفی است از ستاک عبری یاد شده.

۳۷۰

آینه پژوهش | ۲۰۹
 سال ۳۵ | شماره ۵
 آذر و دی ۱۴۰۳

پیشنهاد حاجی حسینی نادرست است. گذشته از این که این پیشنهاد با معنای برابر عبری در دو آیه در نمی‌سازد، به این نکته نیز باید اشاره کرد که او الف را در این صورت برابر *a* کوتاه گرفته، در حالی که در دست‌نوشته‌های کهن فارسی به خط عبری، *a* کوتاه را با الف در خط نشان نمی‌داده‌اند. به نظر ما، با توجه به معنای ستاک عبری و صورت این کلمه، *mrwz'dh* را باید برابر «مُردزاد» گرفت. همخوان *d* از *rd-* پایانی «مُرد» طی تحوّل آوایی افتاده است. حاجی سیدآقایی در مقاله‌ای (۱۴۰۲، بخش ۴) شواهد حذف این همخوان را پس از همخوان *r* جمع کرده است. در این میان این شواهد (در ص ۱۰۱ مقاله او)، صفت مفعولی «مُرد(ه)» بدون *d* در تحریری از تفسیر سوراآبادی («و مگوئید آنها را که بکشتند در راه خدای عزّوجلّ که مرگان‌اند.») و در قرآن مترجم شماره ۶۸۴ (= ۱۱۱ بر اساس شماره‌گذاری فرهنگنامه قرآنی) کتابخانه آستان قدس در ترجمه «جاثمین» دیده می‌شود.

جالب است که صورت کامل این کلمه نیز، با *d*، دست‌کم یک بار در همین ترجمه به کار رفته است:

۳۷۱

آینه پژوهش | ۲۰۹
سال ۳۵ | شماره ۵
آذر و دی ۱۴۰۳

אז בירון מורדזדה כונד שמשיר ...

(متن از Paper, 1972, p. 184, lines 8-9)

= 'z byrwn mrwdz'dh kwnd šmšyr ...

= از بیرون [مُردزاده] کند شمشیر ...

از جمله کلمات مشابه و هم‌معنای «مُردزاد» یکی نیز «مُرده‌فرزند» است که در المصادر بستنی به کار رفته: «هَبِل: مُرده‌فرزند شدن» (بستنی، ۱۳۹۱، ص ۳۴).

منابع

بستنی: صادقی، علی‌اشرف (۱۳۹۱). تحقیق در کتاب المصادر ابوبکر بستنی. آینه میراث، ضمیمه ش ۲۳.

حاجی سیدآقایی، اکرم‌السادات (۱۴۰۲). اضافه شدن و حذف صامت *d*/ بعد از صامت *t*/ در کلماتی با هویت‌های دستوری مختلف. نامه فرهنگستان، ۲۶(۳)، ۹۳-۱۰۹.

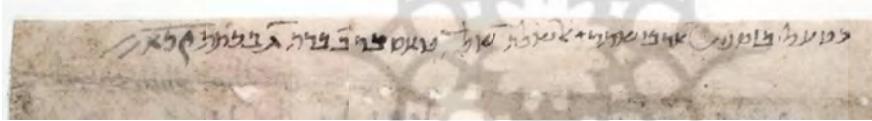
Hadji Hosseini, A. (2016). Die Londoner Torah. *Heidelberger Brief*, 2, 1-40.

۳۱. دربارهٔ یک نشانه در اسناد کهن فارسی

در میان اوراق کهنی که از بامیان افغانستان بازیافته شده^۱، اسناد و اقرارنامه‌هایی هست که موضوع آن‌ها اقرار به بدهی مالی و ثبت و ضبط دادوستدهای مالی است. معمولاً صفحهٔ رویی این اوراق مالی بر موضوع اصلی به خط فارسی-عربی مشتمل است، ولی در پشت آن‌ها خلاصهٔ محتوای اسناد و اقرارنامه‌ها در یکی دو سطر و به خط عبری نوشته شده است. در نوشته‌های پشتی این اوراق، برای نشان دادن شیانی، که نوعی درهم بوده، نشانه‌ای مانند دو خط کج (//) آورده شده است. نمونه‌های این کاربرد (Haim, 2019) = ترجمهٔ فارسی: حییم، (۱۴۰۱):

L3D (دست‌نوشت Heb. 8333.12)

כט עלוי בו סנין אדבי שהרי אלשלה של[ח] טאס בר ב ברה ג בכטה קכא //
= خط علی بوسنین ادبی شهری (سال) ۱۳۳۵، ۳۳۸ طاس بر، ۲ بره، ۱۲۱ //

LD4 (دست‌نوشت Heb. 8333.12)

בבאלה בו חרב [...] פד' // בוחמד سلیمان
חסן כח // אז פדיז[א]ג
= قبالة بوحرب [...] ان ۸۴ // بوحمد سلیمان
حسن ۲۸ // از پدیز[ا]گ

حییم (Haim, 2019, pp. 21-23) دربارهٔ اصطلاح «شیانی» توضیحاتی ارائه کرده و به استعمال دو خط کج به جای «شیانی» اشاره کرده است.

۱. دربارهٔ این اوراق، نک. «نوشتگان (۲)» (بیگدلو، ۱۴۰۲).

در این جا اشاره می‌کنیم که نشانی مشابه همین نشان به نظر در زمینه حسابداری و کارهای دیوانی به کار می‌رفته است، ولی البته در معنای «یک دانگ». یکی از نسخه‌داران روزگاران کهن، در سپیدی یکی از دست‌نوشت‌ها، ابیاتی درباره نشانه‌های گوناگون رایج در نوشته‌های حسابداری برای واحدها و مقادیر آن‌ها نوشته و در یکی از این ابیات به نشان «//» و کاربرد آن اشاره کرده است (به نقل از فکرت، ۱۳۸۰):

«فتحین است بی نقط محسوب / دانگ واحد به دفتر مطلوب» (ص ۱۰۰).

منابع

بیگدلو، میلاد (۱۴۰۲). نوشتگان (۲): گنیزه افغانستان و یک نامه کهن آن. آینه پژوهش، ۲۰۱، ۱۴۱-۱۵۵.

حییم، اُفیر (۱۴۰۱). اقرارنامه‌هایی به فارسی نو متقدم از ناحیه بامیان. ترجمه میلاد بیگدلو. آینه پژوهش، ۱۹۷، ۷۹-۱۰۸.

فکرت، محمدآصف (۱۳۸۰). بر سپیدی نسخه‌ها. نامه بهارستان، ۴، ۹۵-۱۰۶.

Haim, O. (2019). Acknowledgment Deeds (*iqrārs*) in Ealy New Persian from the Area of Bāmiyān (395–430 AH/1005–1039 CE). *Journal of the Royal Asiatic Society*, 29(3), 415-446.